

CHAPTER «HISTORICAL SCIENCES»

THE BIOGRAPHICAL ARCHIVE OF THE PLAST'S FAMILY TYZUK AS A PROJECTION OF REGIONAL HISTORY

БІОГРАФІЧНИЙ АРХІВ ПЛАСТОВОЇ РОДИНИ ТИЖУК ЯК ПРОЕКЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

Yulia Vizitiv¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-53-2-31>

Abstract. The Plast's movement environment of interwar Volyn gave many outstanding students who became famous in various fields. However, their biographies from a scientific research point of view are far from being in a proper state. Accordingly, the relevance of the topic of scientific work is determined by the degree of its scientific development, since at Ukrainian and foreign historiography, the problem of completing biographies of Volyn's Plast's members has not become the subject of a separate special study.

The scientific novelty of the obtained results is that for the first time at historiography, Tyzuk's biographical materials were collected. According to the author's calculations, fifteen representatives of this family (Ivan, Philip, Arsen, Vasil, Petro, Fedir, Lydia, Olga, Nadia, Olexandr, Olexandr II, Gregory, Ljubov, Pavlo, Anna Tyzuk) were included in Plast's ranks, UMO, OUN, and also demonstrated their active citizenship in emigration. A significant element of novelty is the introduction to the scientific circulation of a set of documents stored in funds of the Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv, State Archive of Rivne region, the State Archive of Volyn region.

The aim of the scientific work was to prepare biographical studies of two members of the Tyzuk family – Gregory and Olexandr, who

¹ Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor Department's of Ukrainian History, Rivne State University of Humanities, Ukraine

lived and operated on the territory of the Volyn at 1921-1939. Providing comprehensive information is a matter for the future.

The following research objectives have been formulated: to introduce new names of regional and Plast's organizational level into scientific circulation; to reconstruct, on the basis of a set of archival sources identified by the author, the biographies of Gregory and Olexandr Tyzuk; to study biographies through the prism of historicity and historical factology; to reveal the historical path of the Ukrainian people through their completed biographical data.

The principles of historicism, objectivity, and systemacity have become fundamental for scientific research. General scientific (methods of analysis, synthesis, generalization, abstraction, induction, deduction) and special historical (historical-personal, comparative-historical, problem-chronological, statistical-analytical) methods were used to solve certain problems.

The principle of scientific objectivity, which is one of the monumental foundations of biographies, provided an understanding of historical personalities, in the context of historical, ideological, social, and cultural circumstances of the interwar years in Volyn. Due to historical-personal method were highlighted the place and role of Gregory and Olexandr Tyzuk in the formation of the reservoir movement, activities of UMO and OUN in the region. The methods inherent in psychology, which are determined by the specifics of biographical research, were also used. Scientific psychological methods provided an objective assessment of the emotionality of documentary sources, in particular, investigative cases, interrogation protocols, epistolary materials etc.

Thus, we introduced the names of Gregory and Olexandr Tyzuk to the scientific circulation, related to the Plast's movement in Volyn, the activities of the Ukrainian Military Organization, the Organization of Ukrainian Nationalists. Against the background of the socio-political life of the region of the interwar years of the last century, for the first time, biographical materials of the mentioned persons were systematized. The biographies of men, with the help of a special facts, illustrate the interests and life of Ukrainian student youth, ways of spreading information, activities of state authorities of Poland, life in exile, and so on. Completed biographical data can be used by social scientists for broad generalizations, typology of the

life realities of Volyn's Ukrainians, different age groups, associations of interests in Ukraine and in emigration, and so on.

1. Вступ

У міжвоєнні 20-30-ті роки ХХ століття – у часи боротьби за українську державність, боротьби з полонізацією та пацифікацією, зміцнення зв'язків Волині і Галичини – українська скаутська організація Пласт стала для українського суспільства об'єднуючою ланкою, середовищем прогресивної молоді. Чимало учасників та учасниць українського скаутингу зуміли вчасно розгледіти потенціал товариства. Досягнувши старшопластунського віку та віку пластових сеніорів, значна частина пластових вихованців, здобуваючи середню та вищу освіту за кордоном – у Франції, Чехії, Бельгії, Німеччині, на теренах етнічної Польщі, мала змогу познайомитися з популярними у Європі молодіжними рухами. Повертаючись на канікули, вони включалися в пластову роботу, ділилися враженнями від іноземних аналогічних об'єднань, виділяючи пластові пріоритети.

Пластові методики були націлені на всебічне самовдосконалення, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, розвиток емоційно-вольових та фізичних якостей тощо. Пластові наставники, застосовуючи індивідуальний підхід, працювали на вдосконалення індивідуума, реалізацію особистісного потенціалу, і все це на патріотичному фоні. Патріотизм виховувався поступово, ненав'язливо, без тиску, через збір і відродження українських звичаїв і традицій, через діяльність історичних, літературних, туристичних, театральних, музичних гуртків тощо.

Уже на ранніх етапах розвитку прийшло розуміння необхідності введення мілітарного напрямку у пластуванні. З часом здобуті навички зіграли важливу роль у роботі колишніх пластунів уже у лавах Української військової організації (далі – УВО), Організації українських націоналістів (далі – ОУН), Української повстанської армії (далі – УПА). Важливо і те, що отримані у Пласті знання були перенесені в еміграцію, не тільки в європейські держави, але й на інші континенти, де з ініціативи волинських пластунів постали осередки української скаутської організації та інші об'єднуючі українців товариства.

У результаті якісно збалансованої методичної роботи, учасники пластового життя досягали компетентностей, до яких прагнуть та які

цінують і у XXI столітті. Серед них – володіння українською мовою, інноваційність, навчання впродовж життя, підприємливість та фінансова грамотність, громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями справедливості, рівності, прав людини, здоровим способом життя, культурна та екологічна компетентності, креативність, комунікабельність, вміння працювати в команді, вміння критично мислити і т.д.

Пластове середовище міжвоєнної Волині дало чимало видатних вихованців, які уславили себе в різних галузях. Проте їхні життєписи з наукової дослідницької точки зору далеко не в належному стані. Відповідно актуальність теми наукової роботи визначається ступенем її наукової розробки, оскільки в українській та зарубіжній історіографії проблема укомплектування біографій волинських пластунів не стала предметом окремого спеціального дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в історіографії зібрано біографічні матеріали членів знаної на Волині родини Тижук. За підрахунками автора, п'ятнадцять представників цієї розлогої сім'ї (Іван, Пилип, Арсен, Василь, Петро, Федір, Лідія, Ольга, Надія, Олександр, Олександр II, Григорій, Любов, Павло, Ганна Тижукі) входили до лав Пласту, УВО, ОУН, а також демонстрували свою активну громадянську позицію в еміграції. Суттєвим елементом новизни є введення до наукового обігу комплексу документів, що зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України), Державному архіві Рівненської області (далі – ДАРО), Державному архіві Волинської області (далі – ДАВО).

У науковому доробку поставлено за мету підготувати біографічні дослідження двох членів родини Тижук – Григорія Олександровича та Олександра Мануїловича (Еммануїловича), які проживали та діяли на території Волинського воєводства в 1921-1939 роках. Подання вичерпних довідок, тобто охоплення всього життєвого шляху, – справа майбутнього.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі дослідницькі завдання: ввести до наукового обігу нові імена регіонального та пластового організаційного рівня; реконструювати, на основі сукупності виявлених автором архівних джерел, життєписи Григорія та Олександра Тижуків; вивчити біографії крізь призму історичності та історичної фактологічності; розкрити через укомплектовані біографічні дані історичний шлях українського народу.

Під час наукового дослідження засадничими стали принципи історизму, об'єктивності і системності. Під час розв'язання окремих завдань використовувалися загальнонаукові (методи аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, індукції, дедукції) та спеціальні історичні (історично-персонологічний, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, статистико-аналітичний) методи.

Принцип наукової об'єктивності, який є одним з монументальних засад біографістики, забезпечував осягнення історичних персоналій, в контексті історичних, ідеологічних, соціальних, культурних обставин міжвоєнних років на Волині. Завдяки історико-персонологічному методу було висвітлено місце і роль Григорія та Олександра Тижуків у формуванні пластового руху, діяльності УВО та ОУН в регіоні. Також використовувалися властиві психології методи, що є обумовленим специфікою біографічного дослідження. Наукові психологічні методи забезпечували об'єктивну оцінку емоційності документальних джерел, зокрема судово-слідчих справ, протоколів допитів, епістолярних матеріалів тощо.

Об'єкт і завдання біографічного дослідження зумовили об'ємну і розлогу джерельну базу, яку представляють неопубліковані архівні документи, вперше ведені нами в науковий обіг. У Центральному державному історичному архіві України, м. Львів необхідні нам матеріали були виявлені у 389-му фонді (Оп.1.) – фонд Верховної пластової команди (далі – ВПК) у Львові, 1910-1939 рр. Це циркуляри, розпорядження, інструкції ВПК, Реферату Волині, інформаційні та річні звіти різних організаційних рівнів, протоколи пластових сходів і з'їздів, реєстраційні документи новостворених гуртків та куренів, статистика, книги обліку, офіційні пластові листи і т.д. З точки зору вивчення історії Волині, ці матеріали безцінні, адже більшість документів у Волинському воєводстві були знищені пластунами після заборони руху на волинських теренах.

Якщо документи ЦДАЛ України виключно «пластового походження», тобто внутрішньо-організаційні, то матеріали з фондів ДАРО і ДАВО – це здебільшого документи органів влади Речіпосполитої, пов'язані з відстеженням, збором інформації та ліквідацією Пласту, УВО, ОУН. Вони виключно на польській мові, писаного чи друкованого вигляду та марковані грифом «Секретно». Нами були використані

інформації наступних фондів: 1) ДАРО: Ф.30. (Оп.18.) – фонд Відділу безпеки Рівненського повітового староства; Ф.33. (Оп.2.) – фонд Прокуратури Рівненського окружного суду; Ф.86. (Оп.2, 3.) – фонд Повітової комендатури державної поліції в м. Рівне; Ф.126. (Оп.1.) – фонд Постерунку державної поліції у Майкові Рівненського повіту; Ф.127. (Оп.1.) – фонд Постерунку державної поліції у Межирічах Рівненського повіту; 2) ДАВО: Ф.46. (Оп.9.) – фонд Волинського воєводського управління.

Потрібні нам факти були виявлені в ретельно опрацьованому масиві справ по обвинуваченню пластунів у націоналістичній діяльності; наказів, інструкцій; донесень таємних агентів, внутрішнього листування воєводства, старост, поліції; матеріалів судових процесів; звітів і рапортів різних рівнів; особових справ, анкет, списків запідозрених осіб; протоколів обшуків; протоколів дізнань; судово-слідчих справ; вироків суду, прокуратури тощо. Не слід забувати і про групу іконографічних матеріалів (фотографії, словесні описи).

Також було вивчено і спеціальне аналітичне дослідження «Монографія ОУН на Волині» (Monografja O.U.N. na Wolyniu. Luck, Maj 1935.), яка стала результатом кількарічної роботи усієї горизонталі влади у Волинському воєводстві. Це систематизований виклад громадсько-політичним відділом Волинського воєводського управління розрізаних документальних свідчень 1921-1934 рр. із різних джерел інформації. Праця призначалася лише для внутрішнього секретного використання. Матеріали пов'язані з діяльністю Пласту, УВО та ОУН по всьому Волинському воєводстві.

Як мемуарне джерело слід розглядати спомин Ф. Тижука – «Початки Пласту на Волині (Перша зустріч пластунів Волині і Галичини)» з посвятою автора: «Присвячені світлій пам'яті свого друга Ростислава Волошина-Павленка, організатора УПА на Волині, лицаря, що поліг смертю героїв у передових лавах борців за волю України» [19, с. 51]. Спогади вийшли друком у 1982 році у науковому часописі «Літопис Волині», заснованому в 1953 р. у м. Вінніпег (провінція Манітоба, Канада) товариством «Волинь» та Інститутом дослідів Волині. Проте, як усі документи такого плану, згадані спомини не позбавлені певних хронологічних та історичних неточностей, що підтверджують факти з різних архівних джерел.

Окремі відомості з життя Григорія Тижук ми можемо почерпнути з діаспорного видання «Сумківські стежки. Історія СУМК провінцій Альберти та Британської Колумбії». Рішення про написання історії Союзу української молоді Канади (Soyuz Ukrainsoi Molodi Kanady/Canadian Ukrainian Youth Association, далі – СУМК) Альберти та Британської Колумбії було затверджено на Провінційному з'їзді в Едмонтоні в листопаді 1984 р. Хронологічні рамки дослідження охопили 1931-1988 рр. Історію СУМК було приурочено до «Тисячоліття хрещення України у православну віру». Матеріали у виданні подано двома мовами – українською та англійською. Відповідно за редактування англійського блоку відповідав – Кінен Гоголь, україномовного – Галина Кошарич [18].

«Сумківські стежки...» розпочинаються посвятою: «Ця історія присвячена першим двом організаторам, які працювали для розвитку СУМК в Провінціях Альберти і Британської Колумбії Григорієві Тижуківі і Павлові Яворському...» [18]. Видання носить довідковий характер. Це тематично зв'язані інформації з діаспорних праць, а також повідомлення, присвячені різним відділам СУМК, які працювали в українських колоніях. Цікаво, що всі тематичні матеріали подавалися парно – українською та англійською мовами, причому англійський блок значно розлогіший і деталізованіший, фактологічно насиченіший. Роботу якісно збагачують фотографії. Г. Тижук ми бачимо на восьми світлинах [18]. Інформація «Сумківських стежок...» допомогла охарактеризувати напрями діяльності і сферу інтересів Григорія в Канаді, додатково проілюструвала життєпис видатного Волиняка.

Для глибшого розуміння суспільно-політичної обстановки в досліджуваний період, також було опрацьовано монографію Зіновія Книша «Становлення ОУН» [16].

Таким чином вищезгадані архівні документальні та історіографічні джерела стали базовим підґрунтям для наших біографічних досліджень.

2. Григорій Тижук

Тижук Григорій Олександрович народився в 1905 році в селі Межиріччя (Межиріччи-Корецькі) Рівненського повіту в українській православної родині. В підлітковому віці захопився пластовим способом життя.

Пластові ідеї на Волинь проникали на початку 20-х років ХХ століття з Галичини, де українська скаутська організація діяла з 1911 року. Перші волинські пластові осередки в регіоні виникли на межі 1922-1923 років. Рух популяризували волиняки, які навчалися в галицьких закладах освіти різного спрямування, виїздили на сільсько-господарські, кооперативні чи інші курси до Львова. Не останню роль відігравали книгарні. Наприклад, у рівненському книжковому магазині «Наша культура» регулярно можна було придбати фахову пластову літературу – часописи «Український Пласт», «Молоде життя», пластові річні календарі тощо [10, арк. 2-2зв.].

Григорій Тижук належав до пластового куреня імені Симона Петлюри в Межирічах. За звітом секретного агента № 2 Корпусу охорони прикордоння (далі – КОП) на псевдо «Міша Ничепорчук», до складу куреня на 24 грудня 1928 року входило ще п'ятеро представників родини Тижук (троє хлопців і двоє дівчат) [7, арк. 118].

Пластуни і пластунки вели активне пластове життя, незважаючи на те, що наприкінці 1927 року Пласт на теренах Волинського воєводства було заборонено як парамілітарну організацію, яка загрожувала цілісності Польщі. Хлопці й дівчата активно проходили військовий вишкіл, для імітації зброї використовували дерев'яні палиці, з якими вправлялися на свіжому повітрі, а під час зимових сходин – по приватних оселях. За твердженням секретного співробітника «Міши Ничепорчука»: «Пластуни вели серед української молоді агітацію і закликали аби кожен один українець належав до Пласту, щоб у час другої революції (перевороту) бути готовими боронити свій край» [7, арк. 116, 118].

Чимало членів і членкинь Пласту прониклися ідеями УВО та ОУН. Серед них був і Григорій Тижук. До прикладу, один з олександрійських пластунів Павло Гаврилюк, на допиті в постерунку державної поліції зазначив, що референт культурно-освітньої праці Рівненської Просвіти, голова Рівненської окружної пластової Команди, скаутмайстер Степан Семенюк, після ліквідації Пласту на теренах Волинського воєводства, закликав: «Пласт уже не відродиться і час переходити до дорослого товариства, яким є Українська військова організація... Ціль тієї організації – здобуття Самостійної України» [8, арк. 50].

Починаючи з 1929 року, пластова молодь також включилася в роботу Організації українських націоналістів. Так, рішенням Празь-

кої конференції керівного складу УВО та ОУН, Українська військова організація «стала збройним підрозділом ОУН і продовжувала діяльність для зовнішньо пропагандистських цілей та для відтягання, як довго це вдасться, уваги ворожої поліції від цілості ОУН на її бойову референтуру» [16, с. 86-87]. Комендант Рівненського повітового слідчого відділу Ст. Стжемецький у зверненні до всіх управлінь поліції від 10 липня 1931 року писав: «ОУН прагне до цілковитого опанування юнацтвом, об'єднаним в українську скаутську організацію Пласт, і включенням його до власних лав» [1, с. 118; 3, арк. 6].

Згідно інформації, зібраної фахівцем у сфері діяльності Пласту, УВО та ОУН постерунковим Петром Грушецьким, на території Межиріцької гміни діяв осередок УВО, до складу якого входили Григорій Тижук, Яків Тижук, Іван Тижук, Пилип Тижук, Арсен (Арсеній) Тижук, Олександр Тижук, Павло Тижук, Іван Горохович, Володимир Немірович, Денис Бабіч, Володимир Синюк. «Вони займаються пропагандою, поширюють «Сурму» серед довірених осіб, здебільшого членів колишньої організації Пласт, закликаючи їх до створення «тріжок» чи «п'ятірок» УВО» [8, арк. 148]. Організаційна робота велася у двох напрямках: створення військово-терористичного (саботажного) апарату і пропаганди [8, арк. 148].

В обов'язки Григорія Тижуга входило транспортування нелегального друкованого органу УВО «Сурма», пластового журналу «Молоде життя», часопису ОУН «Розбудова нації» [7, арк. 32; 12, арк. 22]. Г.Тижук довозив видання до Рівного зі своїх рідних Межиріч, розташованих на відстані приблизно шістдесяті кілометрів від повітового центру. Партії «Сурми» у кільканадцять одиниць, які отримував Григорій, призначалися для розповсюдження по всьому Рівненському повіті. У Межирічі націоналістичну літературу доставляв двоюрідний брат Григорія Тижуга – Павло Тижук, учень Державної школи сільсько-господарської техніки в Перемишлі [7, арк. 47].

У місті Рівне Григорій передавав «Сурму» своїй двоюрідній сестрі пластунці Лідії Тижук, дочці Емануїла (Мануїла) Тижуга, яка народилася в селі Застав'я Межиріцької гміни. Дівчина навчалася у сьомому класі Приватної гімназії Федора Пекарського з викладовою руською мовою (або як її ще називали – Рівненська українська гімназія), з учнів якої було сформовано мішаний пластовий курінь імені

Івана Мазепи за числом 69. Лідія розповсюджувала націоналістичну літературу спершу серед гімназистів, а пізніше – рівнян. Один з прирмірників Лідія обов'язково передавала повітовому коменданту УВО С.Семенюку. Григорій не полишав займатися логістикою українських націоналістичних видань до середини 1929 року, а невдовзі виїхав на постійне проживання до Канади [2, арк. 16; 6, арк. 29; 7, арк. 47; 9, арк. 5–22зв.; 12, арк. 65; 17, s. 107].

Крім поширення літератури і пропаганди націоналістичних ідей, Григорій Тижук долучився і до терористичної діяльності. Так, спільно з Олександром Тижуком у ніч з 25 на 26 січня 1929 року на першому кілометрі на шляху Межирічи-Янівка, вони зрубали телефонний/телеграфний стовп Корпусу охорони прикордоння за № 298 [17, s. 118]. Прізвища організаторів акції саботажу слідчі органи довідалися під час допитів лише через рік, коли обоє хлопців уже проживали за кордоном [9, арк. 17–17зв.; 17, s. 121, 129].

Серед документів Державного архіву Рівненської області зберігся останній протокол допиту Григорія Тижука від 1 липня 1929 року. Допит провадив аспірант слідчого відділу державної поліції Рівненського повіту Богуслав Маєрський у присутності свідків Карпінського і Боженика.

Свідчення допитуваного є складним історіографічним джерелом, до оцінки якого потрібно підходити з особливою обережністю, зважаючи на специфіку умов, тобто морально-психологічний і фізичний тиск на допитуваного, чим не гребувала польська поліція, особливо у відношенні до запідозрених у членстві в УВО-ОУН. Проаналізувавши інформацію, слід зазначити, що Григорій Тижук приховав чимало фактів діяльності УВО та своїх друзів і подруг, як називали один одного в Пласті. Але є й інший бік, де факти говорять самі за себе. Тому вважаємо за доцільне навести документ повністю, згідно протоколу допиту, у перекладі з польської мови автора даного біографічного дослідження. Свідчення Григорія Тижука виносяться на загал вперше.

«Називаюся Григорій Тижук, син Олександра, 24 роки, неодружений, православний, землероб, судимості не маю, проживаю в Межирічах, на даний час виїжджаю до Канади на постійне проживання.

У січні місяці на третій день православного свята Різдва Христового, йдучи з Олександром Тижуком (який зараз знаходиться у

Франції в місті Тулоні, де навчається в політехніці) в Межирічах по вулиці Моркова зустріли ми мешканця Городища Дениса Бабіча, який дав Олександрю Тижуку один примірник «Сурми» і сказав, щоб йому повернув прочитавши. При цьому підкреслив, щоб нікому «Сурму» не показував. Це був номер від січня місяця цього року. Денис Бабіч розказав нам, що цю «Сурму» привезли зі Львова хлопці з Городища. До Львова вони їздили на шоферські курси. Прочитавши «Сурму» повернув її Олександрю Тижуку, який з тією «Сурмою» поїхав до Рівного.

У лютому цього ж року до Межиріч приїхала учениця Рівненської української гімназії Лідія Тижук і розказала мені, що читала «Сурму». Не казала мені звідки взяла «Сурму». Денис Бабіч є членом нелегально існуючого Пласту в Городищі, де обіймає посаду коменданта. Хто належить до Пласту в Городищі не знаю. В Межирічах до Пласту належать: Яків Тижук, Роман Півоварчук, Арсеній Тижук, Іван Тижук, Пелеховни Надія і Ольга (сестри), Марія Рабечко, Оля Дзурко. Пластові сходи відбуваються в помешканні Пелех. Керівником Пласту є Арсеній Тижук. Останній отримує часопис «Молоде життя» [6, арк. 29].

На підставі цих свідчень, Дениса Бабіча під час ліквідації УВО в Майкові Рівненського повіту було заарештовано і віддано до диспозиції судового слідчого. Така ж доля спіткала і Якова Лукашука з Городища Межиріцької гміни, який з курсів у Львові привіз «Сурму» [17, s. 130]. Його справа була передана у прокуратуру Рівненського окружного суду [9, арк. 5–22зв].

Як відомо, з кінця 20-х років минулого століття органи влади розпочали цілеспрямоване викриття і знищення осередків українського націоналістичного спрямування. Протягом 1929-1932 років особа Григорія Тижука продовжувала фігурувати у різних інформаціях Воеводського комісаріату державної поліції, постерунків, експозитур і рефератів староства, відділів безпеки при воеводському управлінні і старостві, слідчого відділу повітової команди поліції, бригад з політичних дізнань, агентури розвідувальних відділів КОП і т.д. [11, арк. 12; 13, арк. 1–2, 5].

У березні 1932 року в Окружному суді міста Рівного було завершено судову справу над запідозреними у членстві в УВО. У вироді читаємо: «...члени УВО володіли складами зброї, необхідної для відторгнення від Речіпосполитої Польської південно-східних земель

та приєднання їх до чужої держави» [9, арк. 5зв]. Оскільки Григорій Тижук «переховувався» за кордоном, судова справа проти нього була призупинена [9, арк. 20].

Про життя Григорія Тижука в еміграції на сьогоднішній день ми ще не маємо достатньо інформації, але й з наявного у нас фактажу зрозуміло, що молодий емігрант не полишив громадської діяльності. Переїзд чоловіка за океан співпав у часі з початком світової глобальної економічної кризи – «Великої депресії», початок якої припадає на жовтень 1929 року. Криза тривала до кінця 30-х років минулого століття. Крім того, до світового обвалу економіки, додалися складні внутрішні природні умови, а саме пилові бурі, які тривали на канадських землях з 1930 по 1936 роки. Слід відмітити, що більшість українських емігрантів були задіяні у сільськогосподарській сфері. Таким чином, стає зрозумілим, на якому непростому економічному та емоційно-напруженому тлі доводилося облаштовуватися канадським українцям, у тому числі й Григорію Тижуку.

По приїзді в Канаду, Григорій Тижук (Harry/Hryhory Tyzuk) викладав українську мову в закладах освіти в містах Вакау, Принц Альберт, у бурсі імені Петра Могили в Саскентуні, що в провінції Саскачеван, а також в інституті імені Михайла Грушевського в Едмонтоні, провінція Альберта. Регулярно з рефератами він виїздив в українські поселення [18, s. IV].

Мандруючи Канадою, Григорій взявся до об'єднання емігрантської української молоді в організацію «Орли та орлята» («Eagles and Eaglettes»). Він організовував зустрічі земляків, навчав українських народних танців, співу, красномовству, фізичним вправам, вів дебатні клуби. Вочевидь молодий чоловік використовував на практиці всі ті знання, які отримав у волинському Пласті на Батьківщині.

На з'їзді в Саскатуні 29 грудня 1931 року Григорій Тижук запропонував перейменувати «Орли та орлята» в Союз української молоді Канади (Soyuz Ukrainsoi Molodi Kanady/Canadian Ukrainian Youth Association). Його пропозиція була підтримана. Уже на 1932 рік у складі СУМК нараховувалося дев'яносто чотири відділи, які об'єднали одну тисячу п'ятсот членів [18, s. 8]. Свої погляди на роль товариства українських емігрантів у канадській громаді, він виклав у вірші:

СУМК

Ідея СУМК – нова ідея
Надхненна духом Кобзаря,
Дзвонить мов дзвін і каже нам:
о праці взятись вже пора!

Бо вже прийшов найвищий час,
Серця зів'ялі гуртувать,
І не просити ніде, –
І хату власну будувати!

Ідея СУМК у нас ясніє,
Як Смолоскип вперед веде,
Це символ волі і добробуту
Спасіння в ній для всіх нас жде! [18, s. IV].

Один з перших сумківців Андрій Мельничук у 1988 році писав: «СУМК є той самий, що був від початку свого існування... Молодь мусить пам'ятати, що хоч вони є канадці, але також і українці. Це українство вони збережуть, як вивчать історію своєї церкви і народу і будуть говорити українською мовою» [18, s. V].

Протягом 20-30-х років ХХ століття Григорій Тижук, як неперевершений оратор, активно долучав до руху нових членів. Наприклад, після одного з його виступів у Калгарі до СУМК записалося тридцять дві особи. З цього було започатковано відділ імені Івана Богуна за числом 89. І такі випадки були непоодинокі [18, s. 127]. Григорій Тижук не лише долучався до відкриття нових осередків СУМК, але й майстерно реанімував уже діючі, які з різних причин сповільнювали свою активність.

Ми підготували коротку хронологію його діяльності в провінціях Альберта та Британська Колумбія:

7 листопада 1929 р. – організація відділу ім. С. Петлюри, ч. 48, Стрий (Stry) [18, s. 314–315];

1930 р. – організація відділу ім. М. Стечишина, ч. 196, Заваля (Zawale) [18, s. 365];

1931 р. – організація відділу, Елдорена (Eldorena) [18, s. 270];

1933 р. – організація старшого відділу ім. Софії Галечко, ч. 62, Едмонтон (Edmonton) [18, s. 211];

10 січня 1935 р. – організація відділу для дітей віком до 16 років ім. І.Мазепи, ч.86, Едмонтон (Edmonton) [18, s. 185–189];

січень 1935 р. – реорганізація відділу ім. Т. Шевченко, ч. 46, Вастао (Wahstao) [18, s. 349–350];

1935 р. – організація відділу ім. В. Стефаника, ч. 138, Василь (Wasel) [18, s. 350–351];

26 травня 1935 р. – організація відділу ім. П. Сагайдачного, ч. 14, Гайнзбург (Heinsburg) [18, s. 274];

10 липня 1936 р. – організація відділу ім. Б.Хмельницького, ч. 122, Кейленд (Kaleland) / Шипинці (Szypenitz) [18, s. 279];

29 листопада 1936 р. – організація відділу ім. Б. Хмельницького, Січ Коломия (Sich Kolomeya) [18, s. 301];

1936 р. – реорганізація відділу ім. М. Грушевського, ч. 40, Егрмонт (Egremont) [18, s. 266–267];

1936 р. – організація відділу ім. І. Мазепи, ч. 38, Федора (Fedorah) [18, s. 270-271];

1936 р. – організація відділу ім. І. Мазепи, ч. 109, Глендон (Glendon) [18, s. 273];

1937 р. – участь у підготовці до джемборі, відділ ім. Ю. Федьковича, ч.30, Смокі Лейк (Smoky Lake) [18, s. 304–305];

1937 р. – організація відділу ім. Б. Хмельницького, ч. 110, Вільна (Vilna) [18, s. 349];

14 лютого 1938 р. – організація відділу, Дір Ран (Deer Run) [18, s. 137–138].

Вивчаючи структуру «Орлів та орлят» або СУМК, ми чітко простежуємо подібність розбудові Пласту, хоча самі організатори зазначали, що запозичили її у Війська запорізького [18, s. 28–29]. Для прикладу терміни подаємо парами: Верховна команда СУМК (Центральний орган СУМК) – Верховна пластова команда; відділ/сотня – пластовий курінь, в обох організаціях сотні/курені носили імена видатних українців, здебільшого історичних та громадських діячів; орли (учасники, молодь) – пластуни і пластунки; орлята (молодші учасники) – пластове новацтво; організаційний з'їзд, зліт – одна назва джемборі і т.д.

Отже, не зважаючи на цілковито нові умови перебування в Новому світі, «Велику депресію» 30-х років ХХ століття, Григорій Тижук докладав чимало зусиль для гуртування канадських українців.

В еміграції Григорій одружився на Марії Василівні Малюті (06.02.1922 р.н., м. Роблін, провінція Манітоба, Канада), яка розділяла його інтереси і стала надійним другом на усе життя. Загинула Марія Тижук 11 жовтня 1969 року в автомобільній катастрофі поблизу м. Дофін, Манітоба. У шлюбі в родині Тижук у 1953 році народився син Борис, який успішно проявив себе на освітньому та спортивному теренах. Помер Григорій Олександрович Тижук 2 листопада 1977 року в м. Грендв'ю, провінція Манітоба.

Таким чином, у результаті кропіткого збору матеріалу на базі архівних джерел, нам вдалося реконструювати реалії життєпису Григорія Олександровича Тижук, пов'язані зі становленням його світогляду та громадянської позиції тощо. Результати даних біографічних досліджень можуть бути застосовані у всьому різноманітті суспільних наук, як ілюстративний чи джерельний матеріал для аналізу чи систематизації за різними науковими проблемними напрямками.

3. Олександр Тижук

Олександр Мануїлович (Еммануїлович) Тижук, 1910 (1911) р.н. – ще один із багатьох представників пластової родини Тижуків. Пошук інформації був ускладнений тим, що в Межиричах Рівненського повіту проживало два Олександра Тижукі. При цьому обидва були задіяні в Пласті та Українській військовій організації. У документах польської влади, щоб уникнути плутанини при такому співпадінні, до прізвища та імені дописували вуличне прізвище, у даному випадку використали великі римські цифри – Олександр Тижук (об'єкт нашого вивчення) та Олександр II Тижук [11, арк. 12; 13, арк. 1–2, 5; 15, арк. 7].

Тижук Олександр спільно зі своїм братом Федором Тижуком стали засновниками ряду пластових куренів на Рівненщині. Інформацію про Пласт хлопці почерпнули з книги англійського лорда Байден-Пауелла оф Гілвела (або як його називали скаути Бі-Пі) «Скавтинг для хлопців. Підручник для вишколу на добрих громадян через життя серед природи» та книги основоположника пластового руху на Галичині доктора Олександра Тисовського (пластуни послуговувалися прізвищем Дрот) «Життя в Пласті». Літературу придбали в рівненській книгарні.

Влітку 1926 року, в своїх рідних Межиричах, хлопці заснували пластовий курінь імені Симона (згідно пластової діловодної докумен-

тації – Семена) Петлюри, який був внесений у реєстр Верховної пластової команди під номером 64. Олександр у братом вдалося загітувати майже сімдесят учасників. Це були місцеві хлопці і дівчата, учні різних освітніх закладів.

Як згадував уже на еміграції в Канаді на початку 80-х років минулого століття доктор медицини Федір Тижук: «Ми були добрими «співаками», та «танцюристами», тож ми збирали молодь коло річок Горині та Случі, співали дуети та танцювали «Чумака», «Запорожця», та «Гонту», і тим захоплювали молодь, яка залюбки слухала наших пісень про Пласт і легко організовувалася в пластові курені» [19, с. 52]. Згідно організаційного річного звіту за 1926 рік, при курені працювала бібліотека, музей і два гуртки – драматичний та народних танців [21, арк. 61–75; 23, арк. 1–2, 10].

Спочатку Межирицький курінь був мішаним – до нього входили пластуни і пластунки. Згодом курені були розведені на чоловічий – ім. С. Петлюри та жіночий – ім. Н. Кобринської [24, арк. 1]. Тут варто вказати на певну невідповідність в джерелах інформації. Так, Ф. Тижук писав: «Федір та Олександр Тижукі, повернувшись до свого рідного містечка Межирича, zorganizували два пластові курені: дівочий ім. Лесі Українки та хлоп'ячий ім. генерала Тютюнника...» [19, с. 51–52]. Ретельно вивчивши діловодну документацію Межирицького куреня та організаційні матеріали ВПК у Львові, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у Львові у Фонді 389 – Фонд «ВПК у Львові, 1910-1939 рр.», наголошуємо, що правильним буде вважати достовірною пластову архівну інформацію.

Заклали хлопці пластовий курінь і в Рівненській українській гімназії. Новозаснованому куреню імені Івана Мазепи ВПК, на межі 1926-1927 рр., присвоїла порядковий номер 69. Референт Волині при Верховній пластовій команді у листі до курінного писав: «Новому куреню бажано високо нести пластовий прапор до боротьби за пластові ідеали» [21, арк. 76; 25, арк. 115].

Межирицькі і рівненські курені, під егідою Тижуків, демонстрували постійний рух вперед. Так, референт Волині Володимир Остапович після двохтижневого перебування в краї в січні 1927 року констатував: «Найживіший пластовий рух на Рівненщині» [21, арк. 76]. Також в інформації рівненського староства до Воеводи в Луцьку від

21 червня 1927 року читаємо: «Найкраще організовані і найактивніші групи Пласту в Рівному і Межирічи» [4, арк. 274].

Олександр Тижук приймав участь у пластовому таборі «Сокіл» у Карпатах (знаходився на землях, подарованих Пласту митрополитом Української греко-католицької церкви Андреем Шептицьким, поблизу сучасного села Гриньків Рожнятівського району Івано-Франківської області); у Першому з'їзді зв'язкових, провідників і представників куренів та частин Сьомого і Восьмого округів та полудневої частини Волині в Олександрії Олександрійської гміни Рівненського повіту, який відбувся 20 серпня 1927 року і зібрав понад 220 пластунів і пластунок з Волині Галичини; у водних таборах та інших проявах пластового життя в округах [4, арк. 291–292; 5, арк. 117; 20, арк. 61–75; 22, арк. 1–10; 23, арк. 47; 24, арк. 1].

Варто відмітити той факт, що завдяки вдало налагодженій роботі, при участі Тижуків кількість пластунів у часи заборони Пласту не спадала, а навіть зросла [24, арк. 1]. Наприкінці 20-х років ХХ століття, Олександр одним з перших включився в роботу УВО. Разом зі своїми родичами та пластовими друзями входив до складу боївки, яка діяла на теренах Межиріцької гміни [14, арк. 1, 2зв., 5]. В обов'язки Олександра, як і Григорія Тижука, входила доставка «Сурми» з Межиріч до Рівного, де він її передавав своїй сестрі Лідії Тижук, учениці Рівненської української гімназії під керівництвом Ф. Пекарського [6, арк. 185; 8, арк. 148].

Як ми вже писали, Олександр спільно з Григорієм Тижуком пошкодили телефонну лінію Корпусу охорони прикордоння на відрізку Межирічі-Янівка. Наступним запланованим актом «бойово-терористичного (саботажного) апарату» УВО мало стати знищення пам'ятника маршалу Ю. Пілсудському в м. Корець. Акцію планувалося здійснити до 30 жовтня 1929 року. Оскільки ретельна підготовка потребувала чимало часу, то на момент реалізації силової акції, Олександра і Григорія уже не було в країні. Влітку 1929 року Олександр Тижук виїхав до Франції до міста Тулев на навчання в місцевій політехніці. З закордону він так і не повернувся. Відповідно втілення задуманого було доручено Володимиру Синюку, Якову Лукашуку та Володимиру Немеровичу. Молоді члени УВО планували підірвати пам'ятник, використовуючи ручні гранати, якими мав забезпечити завербований командир взводу

Польської армії (колишній козак російської та української армій) з Невіркова. Також планувалося побиття одного з межиріцьких поліцейських. Замах на пам'ятник Юзефу Пілсудському вчинено не було – не вдалося дістати гранати, крім того до пам'ятника приставили цілодобову охорону з поліцейських Корецького відділу поліції [8, арк. 148; 9, арк. 17–17зв; 11, арк. 12; 17, s. 121, 129].

Частина обов'язків Олександра в боївці УВО на себе перебрав Яків Тижук («Чорний вовк») [17, s. 118]. На його прохання, у зв'язку зі слабким здоров'ям, він міг займатися лише поширенням «Сурми» [9, арк. 17].

Як і у випадку з Грирієм Тижуком, Рівненський окружний суд справу Олександра Тижук, у зв'язку з його виїздом за кордон призупинив [9, арк. 20]. У січні 1932 року Слідчий відділ при Волинському воєводстві виготовив і передав у Межиріцькій постерунок державної поліції комплекти оголошень про розшук Олександра та Григорія Тижуків, які обвинувачувалися у приналежності до УВО. Дані оголошення поліцейські повинні були розклеїти на території Межиріцької гміни. У разі приїзду розшукуваних «належало терміново їх затримати і доставити місцевому слідчому відділові» [15, арк. 1].

Олександр Тижук по завершенні політехніки в Тулеві (Франція) працював на різних посадах. З початком Другої світової війни воював у лавах французької армії. Пізніше виїхав до Венесуели, де обійняв посаду професора економіки в одному з провідних університетів.

4. Висновки

Скаутська організація Пласт, як позашкільне об'єднання молоді, відіграла неоднозначну роль в становленні особистості. Покоління волянців-підлітків 20-30-х років ХХ століття під тиском суспільно-політичної ситуації в краї перебувало у бурхливому вирі формування політичного світогляду населення. Волинський Пласт поступово став виразником громадської позиції не лише молоді верстви українців, але й їхніх сімей. Як ми з'ясували, однією з таких родин була сім'я Тижуків.

У результаті пошукової роботи, до наукового обігу нами були вперше введені імена Григорія Олександровича та Олександра Мануїловича Тижуків, які пов'язані з пластовим рухом на Волині, діяльністю

Української військової організації, Організації українських націоналістів та патріотичною діяльністю в еміграції. На фоні суспільно-політичного життя краю міжвоєнних років минулого століття, вперше було систематизовано біографічні матеріали згаданих осіб.

Як бачимо з вищезгаданих життєписів, пластовий рух утвердив у свідомості молоді ідею української державності та єднання українських земель. З часом це призвело до включення в роботу націонал-патріотичних радикально налаштованих організацій. Життєписи чоловіків, за допомогою персоніологічного фактажу, ілюструють інтереси та побут української учнівської молоді, доповнюють історію становлення пластового руху на Волині, пояснюють особливості внутрішньоструктурного розвитку, обґрунтовують необхідність переходу до мілітарних форм роботи в лоні Пласту, розкривають передумови включення до лав УВО та ОУН, збагачують хроніки діяльності згаданих націоналістичних організацій. Події з особистого життя досліджуваних осіб відображають реакцію карально-репресивних органів на відродження українськості в міжвоєнні роки ХХ століття, пояснюють причини еміграційних тенденцій з точки зору соціально-побутових умов проживання, культурного та політичного тиску ззовні, змальовують специфічні умови соціологізації та адаптації волиняків-емігрантів у іноетнічному та інокультурному середовищі тощо.

Укомплектовані біографічні дані можуть бути використані науковцями-суспільствознавцями для широких узагальнень, типологізації життєвих реалій поколінь волиняків, різновікових груп, об'єднань за інтересами, молодіжних рухів в Україні та на еміграції і т.д. Робота над збором матеріалів триває.

Список літератури:

1. Візів Ю. Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період. Рівне : Волинські обереги, 2008. 178 с.
2. ДАВО. Ф.46. Оп.19. Спр.1321.
3. ДАРО. Ф.30. Оп.18. Спр.67.
4. ДАРО. Ф.30. Оп.18. Спр.484.
5. ДАРО. Ф.30. Оп.18. Спр.1287.
6. ДАРО. Ф.30. Оп.18. Спр.1429.
7. ДАРО. Ф.30. Оп.18. Спр.1430.
8. ДАРО. Ф.30. Оп.18. Спр.1752.
9. ДАРО. Ф.33. Оп.2. Спр.2411.

10. ДАРО. Ф.33. Оп.2. Спр.2941.
11. ДАРО. Ф.86. Оп.2. Спр.216.
12. ДАРО. Ф.86. Оп.2. Спр.248.
13. ДАРО. Ф.86. Оп.3. Спр.1339.
14. ДАРО. Ф.126. Оп.1. Спр.84.
15. ДАРО. Ф.127. Оп.1. Спр.163.
16. Книш Зіновій. Становлення ОУН. Київ, 1994.
17. Monografja O.U.N. na Wolyniu. Luck, 1935.
18. Сумківські стежки. Історія СУМК провінцій Альберти та Британської Колумбії. 1931-1988. / за ред. К. Гоголь, Г. Кошарич. Едмонтон : Accent Printing, 1990.
19. Тижук Федір. Початки Пласту на Волині (Перша зустріч пластунів Волині і Галичини). *Літопис Волині*. Вінніпег, 1982. Ч. 13–14.
20. ЦДІАЛ України. Ф.389. Оп.1. Спр.2.
21. ЦДІАЛ України. Ф.389. Оп.1. Спр.22.
22. ЦДІАЛ України. Ф.389. Оп.1. Спр.184.
23. ЦДІАЛ України. Ф.389. Оп.1. Спр.750.
24. ЦДІАЛ України. Ф.389. Оп.1. Спр.752.
25. ЦДІАЛ України. Ф.389. Оп.1. Спр.753.

References:

1. Vizitiv Yu. (2008) *Plastovyi rukh na Volyni v mizhvoieniynni period* [Plast-movement in Volyn in the period between wars]. Rivne: Volynski oberehy. (in Ukrainian)
2. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State Archive of Volyn Region]. F.46. Op.19. Spr.1321.
3. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.30. Op.18. Spr.67.
4. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.30. Op.18. Spr.484.
5. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.30. Op.18. Spr.1287.
6. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.30. Op.18. Spr.1429.
7. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.30. Op.18. Spr.1430.
8. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.30. Op.18. Spr.1752.
9. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.33. Op.2. Spr.2411.
10. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.33. Op.2. Spr.2941.
11. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.86. Op.2. Spr.216.

Chapter «Historical sciences»

12. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.86. Op.2. Spr.248.
13. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.86. Op.3. Spr.1339.
14. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.126. Op.1. Spr.84.
15. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. F.127. Op.1. Spr.163.
16. Knysh, Z. (1994). *Stanovlennia OUN* [Becoming OUN]. Kiev. (in Ukrainian)
17. Monografija O.U.N. na Wolyniu [Monograph OUN in Volyn]. Luck (1935).
18. Hohol, K. (English ed.), Kosharych, H. (Ukrainian ed.) (1990). *Sumkivski stezhky. Istorii SUMK provintsii Alberty ta Brytanskoï Kolumbii. 1931-1988* [CYMK pathways. A History of CYMK in Alberta and British Columbia. 1931-1988]. Edmonton: Accent Printing. (in Ukrainian/English)
19. Tyzhuk, F. (1982). Pochatky Plastu na Volyni (Persha zustrich plastuniv Volyni i Halychyny) [The beginnings Plast's in Volyn. First meeting Plast's of Volyn and Galicia]. *Litopys Volyni* [Chronicle of Volyn]. Vinnipeg. Ch. 13-14. (in Ukrainian)
20. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Archive of Ukraine, Lviv]. F.389. Op.1. Spr.2.
21. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Archive of Ukraine, Lviv]. F.389. Op.1. Spr.22.
22. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Archive of Ukraine, Lviv]. F.389. Op.1. Spr.184.
23. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Archive of Ukraine, Lviv]. F.389. Op.1. Spr.750.
24. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Archive of Ukraine, Lviv]. F.389. Op.1. Spr.752.
25. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Archive of Ukraine, Lviv]. F.389. Op.1. Spr.753.